

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 01.02.2020
Kabul Tarihi / Date Accepted : 13.05.2020
Yayın Tarihi / Date Published : 30.06.2020
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Bahar / Spring

Mehmet Kaplan'ın Nazım Hikmet'in "Makinalaşmak" Şiiri Tahliline Dekonstrüktif Bir Yaklaşım

Mehmet ÖZ*

Anahtar Kelimeler:

Dekonstrüksiyon,
Edebiyat,
Mehmet Kaplan,
Nazım Hikmet,
Şiir

ÖZ

Dekonstrüksiyon; yapısöküm, yapıçözüm gibi isimlerle anılan, Derrida, Foucault, gibi temsilcilerinin bile tam bir tanımını ortaya koymadığı bir kuramdır. Bu kuramın özellikle Heidegger, Nietzsche gibi düşünürlerin etkisinde geliştiği ileri sürülmektedir. Çünkü kuram, metafizik olarak adlandırılan bütün düşünce sitemlerine güvensizliği ortaya koyan, doğruluk ve anlam değerlerine derin bir kuşkuyla içinde barındıran; mevcut yapıyı sorgulayan, düünden bugüne getirilen her şeyin yaslandığı merkezleri hedefe koyan bir anlayışa sahiptir. Diğer çoğu kuramda olduğu gibi dekonstrüksiyonun da gerek felsefi gerek siyasi gerekse diğer alanlar üzerine yansımaları olmuştur. Şüphesiz ki kuramın etkilediği alanlardan biri de edebiyat olmuştur. Çünkü bu kuram mevcut anlayışların, inşa edilmiş sistemlerin, kavramların, bakış açılarının dışında bir gözle edebi eserlere bakmayı; edebi eserlere yönelik mevcudun dışında farklı bir okumayı önermektedir. Bu makalede öncelikle dekonstrüksiyon anlayışı ve onun edebi metinlere yansımaları ele alınacaktır. Daha sonra da Mehmet Kaplan'ın "Şiir Tahlilleri 2"de yer alan, onun Nazım Hikmet'e ve "Makinalaşmak" şiirine olan yaklaşımını yansıttığı incelemesi de dekonstrüksiyon anlayışı çerçevesinde ele alınacaktır. Bu yolla Mehmet Kaplan'ın yaklaşımını dokonstrüktif bir incelemeye tabi tutulacaktır.

Deconstructive Approach to The Analysis of Mehmet Kaplan on Nazım Hikmet's Poem "Mechanization"

Keywords:

Deconstruction,
Literature,
Mehmet Kaplan,
Nazım Hikmet,
Poetry

ABSTRACT

Abstract abstract abstract abstract abstract abstract abstract abstract abstract abstract
Deconstruction is an theory which is referred to as structural dismantling and structural disengaging and cannot be defined exactly even by its representatives such as Derrida and Foucault. This theory is a theory that developed especially under the influence of philosophers like Heidegger and Nietzsche, because the theory has an understanding which sets forth the mistrust in all the philosophical systems addressed as metaphysics, embraces deep doubts about the values of truth and meaning, questions the existing structure and sets the centers everything has relied upon from past to present as the target. As in other several theories, deconstruction has had reflections on philosophical, political and other fields. Undoubtedly, one of the fields affected by the theory has been literature. This theory suggests approaching the literary works with an eye different from the existing understandings, built systems, concepts and perspectives; it proposes reading literary works in a different way. In this article, the deconstructive understanding and its reflections on literary texts will first be discussed. Afterwards, Mehmet Kaplan's examination in "Poem Analyses 2", where he reflected his approach to Nazım Hikmet and the poem "Mechanization", will be handled in terms of the deconstructive understanding. Thus, Mehmet Kaplan's approach will be subjected to a deconstructive investigation.

* Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mehmetozoz@hotmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7990-1009>

Öz, M. (2020). Mehmet Kaplan'ın Nazım Hikmet'in "Makinalaşmak" şiiri tahliline dekonstrüktif bir yaklaşım. *Academic Knowledge*, 3(1), 85-94. Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3923676>

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/ak> | <mailto:academic.knowledge@yandex.com>

GİRİŞ

Dekonstrüksiyonun önemli temsilcileri Jacques Derrida, Michel Foucault, Paul de Man gibi düşünürler olarak kabul edilmektedir. Bu düşünürlerin de “temel ilham kaynakları Nietzsche ve Heidegger” (Zima, 2015: 212) gibi isimler olarak kabul edilmektedir. Onların da fikirlerinden etkilenilerek geliştirilen “dekonstrüksiyon”, bir temele veya merkeze yaslanan bütün düşünce sistemlerini eleştirel bir tutumla ele alan, bu düşünce sistemlerindeki merkeziliği ters yüz etmeye çalışan bir anlayışın adıdır. Çünkü bu anlayış “bir zemine dayanan tüm düşünce sistemlerini metafizik olarak değerlendirir” (Eagleton, 2017: 157) ve dekonstrüktif bir incelemeye tabi tutar. Özellikle Derrida bu metafiziğin veya logos’un çağrışımında bulunduğu temellilik, sistemlilik, merkezilik, kurallılık gibi anlayış ve kavramları sorgulamaktadır. Zaten onun amacı bunlardaki çelişkilerin, çıkmazların (aporia) ortaya çıkarılmasıdır. Derrida Gramatoloji’de logosu “hep babasının yardımına muhtaç olan” (Derrida, 2017: 60) bir unsur olarak değerlendirmektedir. Ona göre her durumda baba konumundaki bu temel bilgiye, ön belirlenimlere başvurulmaktadır. Bu yüzden Derrida, “tüm tarihsel-metafizik ön-belirlenimlerin dışında” (a.g.e. s. 43) hareket edilmesinin gerekliliğini vurgular. Çünkü bu tarihsel-metafizik belirlenimlerin dışına çıkılmadığında hep bir temele, genel ilkeye, merkeze yaslanarak yeni olan her şey hakkında karar verilmektedir. Yani yeni olan her şeye eski temelin, merkezin kavramları ile yaklaşmaktadır. Derrida’ya göre metafizikten miras kalan ve keyfilik kavramı çevresinde toplanan bütün bu kavramlar ailesini terk etmek gerekir. Bu kavramlar ailesi sürekli karşıtlıklar üzerinden hareket etmektedir. O, bütün karşıtlıklarda düşünölmeye izin vermeyen bir ilişkinin var olduğunu inancındadır. Her durumda bu karşıtlıklardan biri tercih edilmekte diğeri ise arka plana atılmakta, değersizleştirilmektedir. Bu adeta her şeye devamlı irmağın bir yakasından bakmak gibidir.

Derrida’nın bu yaklaşımı gerek felsefi gerek siyasi gerekse diğeri düşünce sistemleri üzerinde etkili olmuştur. Buna siyasi alandan bir örneklik olarak Derrida’nın üretilen enformasyonun üzerinde çokça durması gösterilebilir. Derrida’ya göre gücü elinde bulunduran siyasi sistem bir merkezden enformasyon üretmekte ve onu örgütlü bir enformasyon makinesi (dil, iletişim, retorik, imaj, medya ve diğeri) aracılığıyla dolaşıma sokmaktadır. O, burada koşullandırılmış bir değerlendirmenin söz konusu olduğuna inanır. Çünkü burada güdülen amaç, bireylerin bu değerlendirmenin dışında bir değerlendirmeye kendilerine sunulana yaklaşımını önlemektir. Gerek Derrida gerekse de Foucault bu enformasyonda entelektüellerin de payının olduğuna inanmakta ve onları sorgulamaktadırlar. Diğeri alanlarda da onların bu görüşlerinin yansımaları elbette görölmektedir.

Bu anlayışın etkilediği alanlar sadece siyasi, felsefi vb. alanlar değildir. Onun etki altında bıraktığı önemli alanlardan biri de şüphesiz ki edebiyat olmuştur. Çünkü dekonstrüksiyon, metinlerin de farklı bir gözle okunmasının amaçlandığı yeni bir metin okuma etkinliğidir. Aynı zamanda metne yönelik yeni bir titiz okumadır. Dekonstrüksiyon bu yoldan hareketle bir bakıma metnin, üzerine inşa edildiği eski kalelerini yıkmaktadır. Bunu gerçekleştirirken de metinlere farklı açılardan yaklaşır. Örneğin bu farklı açılardan biri metinde geçen ikili karşıtlıklarda ayrıcalıklı olan terim ve terimleri, bir diğeri metinlerin arkasındaki metafiziği deşifre etmektir. Dekonstrüksiyonun diğeri bir amacı metindeki sabit ve bir merkeze (bir temel ilkeye) yaslı tanımları ortaya çıkarmaktır. Ayrıca dekonstrüksiyon metinde yer alan önyargıları, genel kabulleri, yerleşik fikirleri yeniden sorgulamaya açmaktadır. Sonuçta bu anlayışa göre evrensel bir hakikat yoktur. Ayrıca bu anlayış kimi terimlerin üstünü çizer. Burada bir silme yoktur. Bu anlayışa göre bunların içerikleri silinerek bunlar tekrar inşa edilebilmektedir. Üstü çilen sözcüklerde bunların daha önceki kullanım bağlamlarını görmek mümkündür. Çünkü her sözcük kimi değişikliklere

uğratarak yeniden kullanılmaktadır. Bu durum sözcüklere bir çeşit yeni kıyafetler giydirmedir.

Dekonstrüksiyon edebi açıdan yapısalcı okumaya da karşıt bir anlayıştır. İkisi de metin dışı unsurları dikkate almayıp metni ön plana alsa da yapısalcı okuma metnin yapısında yer alan değişmez ilkelere, anlamlara, tümellere ulaşmaya çalışır. Oysaki dekonstrüktif anlayış bütün bunları reddeden bir bakış açısına sahiptir. Ayrıca dekonstrüksiyon metin dilinde de sorgulayıcı bir anlayıştır. Çünkü Derrida'da "yazınsal metnin kendine özgü bir dili yoktur." (Moran, 2016: 204). Bu dil sabit değildir, her bağlamda yeni bir kimliğe bürünmektedir. Bu da anlamı hep ötelemektedir. Her anlam da yeni bir bağlama bağlıdır. Bu böylece sürer gider. Bu yüzden de bu anlayışta somut bir sonuca varma inancı da hedefi de yoktur.

Roy Boyne "Foucault ve Derrida" adlı eserinde dekonstrüktif yaklaşımın bir merceği andırdığını dillendirmektedir. Ona göre "Derrida'nın düşüncesi mercek altına aldığı metinlerin adeta üzerinde dolaşarak o ana dek fark edilmemiş olan çatlakları bulan ve o çatlaklardan içeri sızan zararlı bir akışkan gibidir." (Boyne, 2016: 135)

Zeynep Direk Cogito dergisinin Derida özel sayısının giriş yazısında dekonstrüksiyonu "düşünülmemiş olanın imkanına değmemizi sağlayan bir yolculuk" (Direk, 2006: 9) olarak değerlendirir. Bu yolculukla bir metin içindeki gerilimler, açmazlar, çelişkili anlamlar, zıtlıklar, önemsizmiş gibi gösterilen, arka planda bırakılan anlamlar ve ayrıntılar su yüzüne çıkarılmaya çalışılır. Ayrıca bu anlayış, kast edilen zıtlıkları ortaya koyarken de bunlardan birini diğerine üstün kılmaya çalışmaz.

Berna Moran Edebiyat Kuramları ve Eleştiri'de dekonstrüksiyonu ele alırken bu anlayışa göre metinlerin anlamının, metinde olmayanla, söylenmeyenle bağlantılı olduğunu dile getirir. Moran'a göre bu anlayış açısından metin, söylemek istediğinin tamamını söyleyemez (Moran, 2016). Dolayısıyla sabit anlamın var olamayacağı sürekli bir oyun ortaya çıkmaktadır. Terry Eagleton da dekonstrüksiyonu ele alırken onda "edebi özgünlük, ilk edebi metin diye bir şey yoktur" (Eagleton, 2017: 164) demektedir. Çünkü bu anlayışa göre bütün metinler metinlerarasıdır. Bu durumda da özgün bir metinden söz edilemez.

Cogito'nun Derrida özel sayısında "Derrida; sanat nedir, sanat nereden gelir, sanatın özü nedir gibi sorularla sanat eserine bakmaya başlamanın hep aynı önyargının, tüm olası cevapları önceden tayin eden bir sistemin içine çoktan girmek olduğunu savunmuştur." (Akcan, 2006: 279) şeklinde bir tespitte bulunmaktadır. Çünkü bu durumda dekonstrüksiyonun reddettiği metafiziğe veya bir merkeze yaslanarak bir şeyi değerlendirme söz konusu olmaktadır. Bu da metne farklı yaklaşımların önünde bir engel oluşturmaktadır. Oysaki bu anlayış yerleşik kimi kurallar ve yaklaşımlarla metne yaklaşmayı reddetmektedir.

Dekonstrüksiyon açısından metin dışında hiçbir şey mevcut değildir. Ayrıca bir metinde bir fikir tam anlamıyla ortaya da konamaz. Çünkü anlam açısından açık ve anlaşılır görülen en kolay metinler bile "aporia"larla doludur. "Aporia"; çelişki, çıkmaz sokak, yorumlama çıkmazı, yapboz gibi anlamlara gelmektedir. Bütün metinlerde bu tür çıkmazlar, çelişkiler, boşluklar vardır. Dekonstrüksiyon buna dikkati çekerek metni okuma anlayışındadır.

Paul de Man, Okuma Alegorileri'nde (Man, 2008) söz sanatlarını da birer aporia olarak değerlendirmektedir. Ona göre "metin söz konusu olduğunda anlam değil anlamlardan, okuma değil okumalardan bahsetmek gerekir." Metin anlam yüklü, kapalı bir göstergeler bütünü değil, devingen izlerden oluşmuştur. Bu yüzden dekonstrüktif okuma, bir yere yaslanan genel yorumlara karşı olmaktadır. Bu anlayış kalıplaşmış ve benzer olana karşıdır.

Bu anlayışta asıl olan; düşüncenin alışılmış sınırlardan, hiyerarşilerden kurtarılmasıdır. Bu yüzden dekonstrüksiyona göre yapılan okumalarda metinlerde yer alan tanrı, bilgi, ruh, madde gibi genel ilkeler de sorgulamalardan geçirilmektedir. Çünkü bunlar da düşüncenin alışılmış sınırlarıdır.

Dekonstrüksiyon geleneksel karşıtlıkların tersine düşünme ve onların yerlerini değiştirmedir. Bu anlayış geleneksel yazar ile yapıt anlayışlarını söküme uğratar. Bu yönüyle yazarı öldürür. Bu anlayışa göre sadece metin vardır. Bu yüzden de dekonstrüksiyon, yazarı dışlayarak metne bakmaya çalışır (Sarup, 2017).

Dekonstrüktif anlayışta metinler değişmeyen anlam, doğruluk gibi anlayışları çürütecek biçimde okunur. Ayrıca bu anlayışa göre okuyucu da metin gibi değişmez değildir. Metinde herhangi bir anlam asla sabit kılınmaz. Yorumlamanın dışında da bir şey yoktur. Zaten dekonstrüksiyonda yorumlama da sonsuz bir süreçtir. Umberto Eco'daki (Eco, 2019) gibi burada da metinde anlamın tamamlanmaması söz konusudur.

Derrida'ya göre "bir metin içinde okur için barındırdıklarından öte bir şey değildir." (Said, 2016: 195) Çünkü metin bir iktidar ağının bir parçasıdır. Foucault için de arkeoloğun görevi metin için bir karşı-bellek rolü oynamak, metin etrafındaki ve son kertede önündeki bu ağı görülebileceği bir yere koymaktır. Bu adeta metindeki bulanıklığı kaldırmak, okuru metnin üstündeki örtünün altında yer alan gerçek yüz ile yüzleştirmektir.

Bütün bu özellikler dikkate alındığında dekonstrüktif anlayışın metinleri incelerken onların arkasındaki metafiziği, metinlerde yazarların yönlendirmelerini, metin dışı unsurları, ikili karşıtlıkları, çelişkileri ortaya çıkarmaya çalıştığı görülmektedir. Bu incelemede de bundan yola çıkılarak Mehmet Kaplan'ın Şiir Tahlilleri 2 adlı eserinde, Nazım Hikmet'e ait "Makinalaşmak" adlı şiirine yaptığı tahlile dekonstrüktif bir anlayışla bakılacaktır. Çünkü dekonstrüksiyonun amaç ve özellikleri göz önüne alındığında Mehmet Kaplan'ın tahlilinde dekonstrüksiyona uğratılabilecek özelliklerin olduğu görülmektedir.

"Makinalaşmak" Şiirinin Tahliline Dekonstrüktif Bir Yaklaşım

Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Mehmet Kaplan; edebiyat tarihçisi, eleştirmen, akademisyen kimlikleri ile tanınmıştır. Türk edebiyatına, araştırmalarının yanı sıra şiir ve öykü üzerine olan tahlilleri ile de katkılarda bulunmuştur. Bu tahlillerde Türk edebiyatının yazar ve şairlerinin eserlerini modern yöntemleri de dikkate alarak ele alıp incelemiştir. Onun ele aldığı metinlerden biri de Nazım Hikmet'in "Makinalaşmak" adlı şiiridir. Nazım Hikmet'in "Makinalaşmak" adlı şiirini tahlil ederken Mehmet Kaplan'ın, bu makalenin girişinde özellikleri açıklanmaya çalışılan dekonstrüktif anlayışın reddettiği birçok unsura yaslandığı görülmektedir. Bunlar; metafiziğe yaslanma, metinde okuyucuya yönelik kimi yönlendirmelerde bulunma, metin dışı unsurlarla metne yaklaşma, çelişkilere düşme, ikili karşıtlıklarda bu karşıtlardan birine üstünlük tanıma ve genellemelerde bulunma olarak gösterilebilir.

Mehmet Kaplan bu şiiri tahlil ederken çoğu zaman *metafiziğe* yaslanmaktadır. Örneğin Nazım Hikmet hakkında "O, İstiklal Savaşı'na Türk milletinin inandığı zaviyeden bakmadığı gibi, sosyal problemleri de milli duygularla ele almıyordu." (Kaplan, 194: 384) demektedir. Bu cümlede milli olan ve olmayan gibi bir tanımlama ortaya çıkmaktadır. Bu kararın verilebilmesi için metafiziğe yani geçmişte çerçevesi çizilmiş yerleşik bir ilkeye dayanma zorunluluğu doğmaktadır. Milli olan ile olmayanın ölçütlerinin önceden belirlenmiş olması gerekmektedir. Yazar da buna yaslanarak onun İstiklal Savaşı'na milli bir gözle bakmadığını iddia etmektedir. Yine "Tanzimat'tan bugüne kadar Türkiye'de batının en manasız şeylerine karşı duyulan hayranlığın, onun gerçekten temel unsurlarından biri olan makinaya karşı da duyulmasına hiç şaşmamak lazımdır." (a.g.e s. 390) derken de Tanzimat dönemi hakkında

dillendirilen bir temel ilkedden hareket etmektedir. Çünkü Batı'nın manasız şeylerine olan ilgi daha önce Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal gibi yazarlar tarafından da eleştirilmiştir.

Mehmet Kaplan, Nazım Hikmet'in Grev şiirini alıntıladıktan sonra "Komünist rejimlerde böyle bir şeyin vukua gelmesine imkan yoktur. Orada insan tamamiyle makinanın nizamına uydurulmuş, makinalaşmıştır" (s. 389) demektedir. Burada da yazar yine *metafiziğe* yaslanmaktadır. Çünkü Nazım Hikmet'in şiiri komünizm ideolojisine göre değerlendirilmektedir. Yani komünizm burada Mehmet Kaplan'ın bir metafiziği konumuna çıkmaktadır. Çünkü bu sonuca varabilmesi için diğer rejimlerle komünist rejimlerdeki grev anlayışlarını incelemiş olması gerekir. Yine Nazım Hikmet'in Bahriye Mektebi'ne giriş nedenini Psikolog Henry A. Murray'dan yola çıkarak ortaya koymaktadır. Mehmet Kaplan'a göre Murray'ın iddiası; reaksiyon gösteren, saldırgan olan karakterlerin askerlik, denizcilik gibi meslekleri seçtikleridir (a.g.e s. 395). Mehmet Kaplan da burada Murray'ın görüşlerine yani onun belirlediği bir ilkeye dayanarak Nazım Hikmet'in bu tercihinin arka planını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Mehmet Kaplan şiirin tahlilinde okuyuculara yönelik kimi *yönlendirmelerde* de bulunmaktadır. Dekonstrüksiyon açısından bu yönlendirmelerin amacı; yazarın metni oluştururken metne belli bir çerçeveden bakılmasını istemesidir. Böylece okuyucunun, yazarca verilmek istenen anlamın dışında bir anlama ulaşmasının önüne set çekilmek istenmektedir. Mehmet Kaplan da kimi yönlendirmeleri kullanmaktadır. Örneğin "Bu kitaba Nazım Hikmet'i almak istemiyordum. Bunun sebebi onun komünist olması değildi." (s. 384) derken okuyucunun aklına dolaylı yoldan onun komünist olduğuna dair bir yönlendirme de sunmaktadır. Çünkü metnin devamında "Stalin'i tanrılaştırmış, bununla da kalmayarak Polonya tabiiyetine girmiş ve Borzecki soyadını almıştır." (s. 384) demektedir. Bunlardan çıkan sonuç da haliyle Nazım Hikmet'in komünist olduğunun vurgulanmasıdır. Eğer burada bir yönlendirme amacı olmasaydı komünist vurgusuna veya onun almış olduğu soyadına, Stalin'e değinmesine gerek yoktu. Dekonstrüktif açıdan bu tip metin dışı değerlendirmeler yönlendirme amaçlı değerlendirmelerdir. Çünkü dekonstrüksiyon anlayışında sadece söz konusu eser/metin ele alınmaktadır. Yine "Marksist bir dünya görüşüne sahip olan (...) Behçet Necatigil bile (...) "Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü" adlı kitabında onun ismini zikretmez" (s. 385) sözüyle de okuyucuya yönelik bir mesaj verilmektedir. Çünkü burada şöyle bir yönlendirme söz konusudur: Marksist dünya görüşüne sahip olan Behçet Necatigil Nazım Hikmet'e kendi eserinde yer vermemişse bu onun, Nazım Hikmet'i bu değere layık görmemiş olduğu anlamına gelmez mi? Burada "Peki, Necatigil'in onu eserine almaması onun kötü bir yazar veya şair olduğu anlamına gelir mi?" şeklinde dekonstrüktif bir soru da akla gelmektedir. Ayrıca burada Behçet Necatigil'in de Marksist bir dünya görüşüne sahip olduğu ortaya konulmuş olmaktadır. Ayrıca şiirdeki makine sesi taklidine değinirken "Sadece bu şekil kendisini makinaya uyduran ve makinalaşan insanın ne hale gelebileceği hakkında bir fikir verebilir" (s. 387) demektedir. Burada da Nazım Hikmet'in makineleşerek nasıl olumsuz bir duruma evrildiğine dair bir ima, bir yönlendirme söz konusudur.

Mehmet Kaplan, Pavlov'un köpekler üzerinde denediği yöntemi Ruslar'ın insanlar üzerinde uygulamalarına değinirken de okuyucuya yönelik kimi *yönlendirmelerde* bulunmaktadır. Kaplan, Ruslar'ın, bu anlayışı pedagojiye tatbik ettiklerini, bu yolla insanların beyinlerini yıkadıklarını dillendirir. Burada okuyucu ister istemez Nazım Hikmet'in de beyninin yıkandığı sonucuna varacaktır ki bu da okuyucuya yönelik bir yönlendirme olarak görülebilir. Yine "Modern şairler, peşin bir ideoloji ve sistemden hareket etmekten çok..." (s. 399) derken de Nazım Hikmet dolaylı yoldan modern şairlerin dışında bırakılmaktadır. Bu da onun iyi bir şair olmadığına dair bir yönlendirmedir. Zaten devamında da Mehmet Kaplan "Nazım bir hatiptir" tespitinde bulunur. Buradan çıkan sonuç da Nazım Hikmet'in bir şair değil, bir hatip olduğu imasıdır. Ayrıca "Nazım

Hikmet'in Moskova emrinde çalışan bir komünist olduğunu kimse inkar edemez." (s. 400) sözü de metne yönelik olmayan bir değerlendirme olduğu için bir yönlendirme olarak kabul edilebilir. Çünkü okuyucuya Nazım Hikmet'in Moskova emrinde çalışan bir komünist olduğu söylenmektedir. Mehmet Kaplan'ın benzer yönlendirmeleri bunlarla sınırlı değildir. Tahlilin bir bölümünde "Türkiye'de doğan Nazım'ın tıpkı Türkiye'de doğan, sonra vatana ihanetlerinden dolayı Türkiye dışına çıkarılan Rumlar ve Ermeniler gibi" (s. 401) ifadesi geçmektedir. Burada da Nazım Hikmet'in tıpkı Rumlar ve Ermeniler gibi bir hain konumuna çıkarılması söz konusu olmaktadır. Bu da okuyucuya yönelik başka bir yönlendirme olarak kabul edilebilir. Ayrıca "onun Moskova emrinde, Türkçeyi çok iyi kullanan, kökü Polonyalı bir şair olduğu gerçeği" (s. 400) ifadesinde de Nazım Hikmet'in kötü bir şair olduğuna dair bir yönlendirme söz konusudur. Zaten cümlelerin devamında "Türkçeyi güzel ve orijinal bir şekilde kullanması, bir şairin vatana ihanetini mazur göstermez." (s. 400) diyerek de bu görüşünü desteklemektedir.

Dekonstrüksiyona aykırı bir yaklaşım da *metin dışı unsurlar* ile metne yaklaşmadır. Mehmet Kaplan da Nazım Hikmet'in şiirini tahlil ederken şiir dışında birçok unsura başvurmuştur. Tahlilin başlarında "Bundan sonra onun şiirlerini diğer şairlerinki gibi kendi içinde anlamağa ve anlatmağa çalışacağım. Bu esnada şairin yaşadığı sosyal durum ile psikolojisine temas etmek gayet tabiidir." (s. 386) der. Oysaki şairin yaşadığı sosyal durum ve psikolojisi dekonstrüksiyon açısından metin dışı birer unsurdur. "Stalin'i tanrılaştırmış, bununla da kalmayarak Polonya tabiiyetine girmiş ve Borzecki soyadını almıştır" (s. 384) söyleminden sonra Kaplan "Belki de o, kendisini Türk olarak hissetmiyordu" (s. 385) diyerek metin dışı unsurları kullanmaya devam etmektedir. İlerleyen sayfalarda "Acaba nasıl bir duygu ve düşünceyle Nazım kendisini böyle bir düşünceye kaptırmıştır? Bunun arkasındaki psikolojik ve sosyal amiller nelerdir?" (s. 398) sözleriyle başka metin dışı unsurlardan yararlanmaya devam eder. Bu arada "Nazım'dan önce Tefik Fikret de" (s. 390) diyerek Tefik Fikret'in böyle bir duruma düştüğünü vurgular. Bütün bunlar dekonstrüksiyon anlayışı açısından metinle ilgili olmayan, metin incelemelerinde başvurulmaması gereken metin dışı unsurlardır.

Mehmet Kaplan *metin dışı unsurların* kullanımına Yahya Kemal ve Nazım Hikmet'in annesi arasındaki ilişkiyi de gündeme getirerek devam etmektedir. "Nazım'ı genç yaşta evini barkını terk etmeğe, serseri bir hayat sürmeğe ve neticede Rusya'ya gitmeye sevk eden psikolojik amilin işte bu acı hayat tecrübesi olduğunu sanıyoruz." (s. 394) söylemiyle de onun Rusya'ya gidişini neredeyse bu ilişkiye bağlamaktadır. Yine "Mazisini unutmak, şahsiyetini değiştirmek, kahraman olmak ve düşmanlarından intikam almak arzusuyla (...) emirlere makine gibi uyması" (s. 398) söylemi de metin dışı unsurlar üzerine inşa edilmiş bir değerlendirmedir. Metni incelerken objektif olmaya çalışacağını söyleyen yazarın değerlendirmeleri Nazım Hikmet hakkında "Kafasına bir demir çember gibi geçirilen ideolojiyi çıkarıp atamamıştır." (s. 398) tespitiyle devam eder. Metin dışı unsurlarla yaptığı bu şiir tahliline gelen eleştiriler karşısında Mehmet Kaplan "Ek" kısmında "Nazım Hikmet'in Moskova emrinde çalışan bir komünist olduğunu kimse inkar edemez" (s. 400) tepkisiyle cevap vermektedir. Ayrıca "Annesinin Yahya Kemal ile seviştiğini" (s. 400) dillendirerek de metin dışı unsurları kullanmaya devam eder. Haliyle Nazım Hikmet'in komünist olması da neredeyse bu sevişmenin neticesi olarak ortaya konmaktadır ki bu dekonstrüktif açıdan metin değerlendirmelerinde kullanılmaması gereken unsurlardandır. Yine aşağıda verilen alıntılar da bu tip değerlendirmelerdendir.

"Türkiye'de doğan Nazım'ın tıpkı Türkiye'de doğan, sonra vatana ihanetlerinden dolayı Türkiye dışına çıkarılan Rumlar ve Ermeniler gibi" (s. 401) "onun Moskova emrinde, Türkçeyi çok iyi kullanan, kökü Polonyalı bir şair olduğu gerçeği" (s. 401) "Türkçeyi güzel

ve orijinal bir şekilde kullanması, bir şairin vatana ihanetini mazur göstermez" (s. 401) "Asıl dürüst olmayan hareket, Nazım'ın bu cephelerini bilerek gizlemektir" (s. 401)

Dekonstrüksiyon açısından metinlerde dikkat edilmesi gereken bir unsur da metinlerdeki *çelişkiler*dir. Dolayısıyla bu anlayışta metinlerdeki çelişkiler ortaya konmaya çalışılır. Böyle bir açıdan bakıldığında Mehmet Kaplan'ın da birçok çelişkiye düştüğü görülmektedir. Onun "Bundan sonra onun şiirlerini diğer şairlerinki gibi kendi içinde anlamağa ve anlatmağa çalışacağım. Bu esnada şairin yaşadığı sosyal durum ile psikolojisine temas etmek gayet tabiidir (...) okuyucunun bunları Nazım'a karşı beslediğim hislere bağlamamasını temenni ederim (s. 386) değerlendirmesi bir çelişkiyi içerisinde barındırmaktadır. Çünkü yazar önce onun şiirlerini kendi içinde değerlendirmeye çalışacağını söylemekte ama hemen akabinde şairin sosyal durum ve psikolojisine değineceğini söylemektedir. Üstelik bu değerlendirmelerde objektif olamayacağı da sezilmektedir. Çünkü yapacağı bu yorumların Nazım Hikmet'e karşı beslediği hislere bağlanacağını sezmektedir. Bu hislerin de olumlu hisler olmadığı bu sözlerden çıkacak sonuca bakıldığında ortadadır. Bu durumda yazar, şiiri ve şairi nasıl objektif olarak ele alabilecektir. Burada bir çelişkili durum söz konusudur. Zaten devamında "Bu kitaba Nazım Hikmet'i almak istemiyordum. Bunun sebebi onun komünist olması değildi. Kendilerine has şahsiyetleri olan, yeni bir şeyler yaratan Marksist şairlerin eserlerini almış, incelemiş, hatta güzel bulduklarımı takdir etmişim." (s. 384) söylemiyle de sergilemeye çalışacağını söylediği objektiflik ile çelişkiye düşmektedir. Nazım Hikmet'in şiirlerini kendi içinde değerlendirmeye çalışacağını söyleyen yazar "Son zamanlarda komünist temayüllü dergiler Nazım'ı yeniden piyasaya sürdüler (...) Bunlar sayesinde Nazım (...) geniş bir okur kitlesine yepyeni bir şair olarak gözüktü" (s. 385) sözleriyle de bu çelişkili duruma devam etmektedir. Bütün bunlar karşısında onu ele almak "mecburiyetinde kaldım ve burada Nazım'dan bahsetmek ihtiyacını duydum" (s. 385) derken de başka bir çelişkiye düşmektedir. Çünkü yazarın Nazım Hikmet'i ele alması onun şiirlerini kendi içinde değerlendirme amaçlı mı, yoksa bu mecburiyetin bir sonucu mudur, bu belli değildir. Ayrıca "Marksist bir dünya görüşüne sahip olan (...) Behçet Necatigil bile (...) "Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü" adlı kitabında onun ismini zikretmez" (s. 385) derken de ortaya bir çelişkili durum çıkmaktadır. Marksist bir şairin başka Marksist bir şairi eserine almaması onu iyi bir şair kılmaya veya kılmamaya delil olabilir mi?

Mehmet Kaplan bu *çelişkilere* "Bağlı kalmağa çalıştığım objektif tavır da bunu gerektiriyordu. Şahsına karşı beslediğim duyguları bir yana iterek" (s.85) diyerek de devam eder. Şahsına karşı beslediği duyguları gerçekten bir yana itebilmişse niçin onun hakkında sık sık "Komünist" vurgusunda bulunmakta, onun soyadını, tabiiyetini, milli zaviyeden olaylara bakmayışını gündeme getirmektedir. Bütün bunlar objektif bakış açısının ortaya koyduğu şeyler midir? Ayrıca Nazım Hikmet'i beğenip beğenmeme, onun iyi bir şair olup olmadığını ortaya koymada da kimi çelişkilerin izleri görülmektedir. Örneğin Mehmet Kaplan önce "Nazım her şeyi inkar etmiş olsa bile Türkçe'ye bağlı kalmıştır." diyerek ona dair bir beğenisini ortaya koyar. Daha sonra "Aynı şiirin bir başka meziyeti de Nazım Hikmet'in teknik ve üslubuna hakim olan başlıca özellikleri de kuvvetli bir şekilde ortaya koymasıdır" (s. 386) diyerek bu beğeniye devam eder. Teknik ve üslup açısından kuvvetli bir şair olduğunu dile getirdikten sonra "Nazım'ın kullanmış olduğu sığ ve basit, daha ziyade hitabete yaklaşan tarzı..." (s.398) söylemi önceki durumla çelişkiye düşmektedir. Bu durumu da "Modern şairler, peşin bir ideoloji ve sistemden hareket etmekten çok..." (s. 399) sözüyle Nazım Hikmet'in ideolojik tavrına bağlamaktadır. Yine devamında "Nazım ne hayat görüşü, ne şekil, ne de üslup bakımından dünya şiirine yeni bir şey katmış değildir" (s.400) diyerek onun orijinal bir şair olmadığını dillendirmekte ama hemen akabinde ise "Bununla Nazım'ın orijinal bir şair olmadığını ileri sürmek istemiyoruz" (s. 399) demektedir. Eğer Nazım dünya şiirine bir şey katmış değilse orijinal olduğu öne sürülebilir mi? Oysaki Mehmet Kaplan

devam edegelen cümlelerde “Nazım Türk edebiyatı içinde yeni ve orijinal bir şahsiyettir.” (s.400) demektedir. Yine devamında “onun Moskova emrinde, Türkçeyi çok iyi kullanan, kökü Polonyalı bir şair olduğu gerçeği (...) Türkçeyi güzel ve orijinal bir şekilde kullanması, bir şairin vatana ihanetini mazur göstermez” (s. 400) sözleriyle iyi bir şair olabilir ama vatan hainidir gibi bir sonuca varmaktadır.

Mehmet Kaplan’ın kapitalizm-komünizm ilişkisinde ortaya koyduğu görüşlerde de birtakım *çelişkilerin* izleri vardır. Örneğin “İnsanların devlet ve fabrika nizamına köle olmadığı rejimlerde -komünistler buna kapitalist rejim adını verirler- makinelerin sık sık durduğu görülür (s. 387) derken adeta kapitalist rejimlerde devlet ve fabrika nizamına kölelik yoktur, sonucuna varmaktadır. Oysaki modern çağda sanayileşmeyle beraber işçilerin on sekiz saate kadar fabrikalarda çalıştırıldığı tarihsel belgelerde mevcuttur. Hatta kadınların ve çocukların da buna dahil edildiği ortadadır. Ayrıca Şarklının makinaya bakışının Batılı gibi olmadığını dile getirirken Batılının makinayı tanrılaştırmadığını, oysaki Doğulunun -ki Rusya’yı kast ettiğini söyler- tanrılaştırdığını söylemektedir (s. 389). Arkasından “Tanzimat’tan bugüne kadar Türkiye’de *batının* en manasız şeylerine karşı duyulan hayranlığın, onun gerçekten *temel unsurlarından biri olan makinaya* karşı da duyulmasına hiç şaşmamak lazımdır” (s. 390) demektedir. Şimdi burada şöyle bir çelişki ortaya çıkmaktadır: Makinayı tanrılaştıran Doğu mudur Batı mıdır? Madem Batı’da devlet ve fabrika nizamına kölelik yoktu, Batılı makinayı tanrılaştırmıyordu, o zaman neden Tanzimat’tan beri Batı’nın temel bir unsuru olan makinaya ilgi eleştirilmektedir? Yine “şairin gençlik yıllarında yaptığı seyahatlerle Anadolu’nun sefalet manzaralarını yakından görmüş ve onlar karşısında duyduğu büyük ızdırapla makinaya ve makinalaşmaya yegane kurtuluş vasıtası nazarıyla” (s. 389) baktığını ortaya koyarken de başka bir çelişkili durum ortaya çıkmaktadır. İnsanların köle olmadığı rejimlerde, ki yazara göre kapitalist rejimlerdi bunlar (s. 387), bu sefalet neden? İnsanların köle olduğu rejimler Komünist rejimler ise ve Anadolu bu rejimden uzak ise bu sefalet manzarası neden? O zaman sefaleti bir rejim yerine doğrudan yönetim anlayışına bağlamak daha doğru olmaz mıydı? Çünkü kapitalist rejimlerde insanların köleliği yoksa ve bu, komünist rejimlerde varsa sadece komünist rejimin etkisindeki ülkelerin sefalet içinde olması gerekliydi. Oysaki birçok kapitalist ülkedeki sefalet de göz ardı edilebilecek durumda değildir. Ayrıca burada Nazım Hikmet’in komünist oluşunu, çareyi makineleşmede arayışını Anadolu’da gördüğü sefalete bağlamaktadır. Oysaki ilerleyen sayfada bunu Yahya Kemal ve Nazım Hikmet’in annesi arasındaki ilişkiye bağlamaktadır. Örneğin “Nazım’ı genç yaşta evini barkını terk etmeğe, serseri bir hayat sürmeğe ve neticede Rusya’ya gitmeye sevk eden psikolojik amilin işte bu acı hayat tecrübesi olduğunu sanıyoruz” (s. 394) demektedir. Devamında da “İçi, isyanla dolu olan şaire, komünizm, annesini elinden alan ve böylelikle kendisine en büyük hakarete bulunan insanlara karşı kullanılacak en kuvvetli silah olarak görünmüş olmalıdır.” (s. 395) sözleriyle de bu görüşünü desteklemektedir. Hatta onun Bahriye Mektebi’ni seçmesini buna bağlamaktadır. Haliyle nerdeyse bahriyeli ve komünist olması onun annesinden dolayı gibi bir sonuç çıkmaktadır. Oysaki önceki söylemlerde Nazım Hikmet’in Anadolu’daki sefaleti görmüş olması, onun Anadolu için makinalaşmayı bir çıkış yolu olarak dile getirişi buna sebep olarak ileri sürülmüştü.

Dekonstrüksiyonun metinlerde ortaya çıkarmaya çalıştığı unsurlardan biri de *ikili karşıtlıklardır*. Bu anlayışa göre yazarlar metinlerde bu karşıtlıklardan birini ön plana alırken diğerini değersizleştirmekte, gözden düşürmektedir. Mehmet Kaplan da “Bazılarının söyledikleri gibi Türkiye’de hayatını tehlikede hissediyorsa, demirperde dışında bir ülkeye gidebilir, orada yine serbestçe şiirlerini yapabilir.” (s. 385) sözlerinde böyle bir tercihin içine düşmektedir. Bundan; doğru olanın, tercih edilmesi gerekenin demirperde dışı ülkeler olduğu ve yanlış olanın, tercih edilmemesi gerekenin demirperde ülkeleri olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu ikili karşıt içinden demirperde ülkelerin göz ardı edilen,

ötekileştirilen taraf olduğu ortadadır. Onun "İnsanların devlet ve fabrika nizamına köle olmadığı rejimlerde -komünistler buna kapitalist rejim adını verirler- makinaların sık sık durduğu görülür (s. 387) sözlerinde ise kapitalist rejimlerde devlet ve fabrika nizamına köleliğin olmadığı sonucu göze çarpmaktadır. Bu durumda kölelik ise komünist rejimlere has olmaktadır ki burada karşıtlardan birinin diğerinden üstün duruma getirildiği görülmektedir. Başka bir bölümde Nazım Hikmet'in "Grev" şiirini alıntıladıktan sonra "Komünist rejimlerde böyle bir şeyin vukua gelmesine imkan yoktur..." (s. 389) diyerek yine ikili bir karşıtlık üzerinden hareket etmekte ve birini diğerine tercih etmektedir. Benzer bir duruma Şarklının makinaya bakışının Batılı gibi olmadığını ortaya koyarken de sergilemektedir. Çünkü Batılı makineyi tanrılaştırılmazken doğulu -ki Rusya'yı kast ettiğini söyler- tanrılaştırır (s. 389). Ayrıca Sosyalizmin doğuda din haline gelmesinden (s. 389) bahsederken de bir Doğu-Batı karşıtlığı üzerine bu düşüncüyü inşa etmektedir ve tercihini bir taraftan yana kullanmaktadır.

Mehmet Kaplan bu ikili karşıtlıklardan hareket etmeye "materyalist kafa" (s. 393) söylemiyle devam eder. Bu durumda bunun karşıtı materyalist olmayan kafa olmakta ve yazar materyalist dediği kafayı ötekileştirmektedir. Ayrıca "Cumhuriyet devri Türk şiirinde üslup bakımından en büyük inkılabı yapanlar Orhan Veli nesli ile Fazıl Hüsnü Dağlarca, Atilla İlhan, Behçet Necatigil ve Cemal Süreya'dır. Ercüment Behzat gibi Nazım'ı çok yakından takip edenler dikkate değer bir şahsiyet haline gelememişlerdir." (s. 399) derken de kimi şairler üzerinden bir karşıtlık ortaya koymakta ve tercihini bir taraftan yana kullanmaktadır.

Dekonstrüktif anlayışta eleştirilen ve ortaya çıkarılmaya çalışılan bir başka unsur da *genellemeler*dir. Örneğin yazarın "Sosyalizmin doğuda din haline gelmesi" (s. 389) ifadesi bütün Doğu'yu içeren bir genellemeye dönüşmektedir. Oysaki bütün Doğu'da bunun böyle olduğu iddia edilebilir mi? Yine "Doğuda ise Karl Marx mutlak hakikati bulan, fikirlerinden asla şüphe edilmeyen bir peygamberdir." (s. 389) sözlerinde de benzer bir genellemeden hareket edilmektedir. Ayrıca Ruslar ve Komünizm ilişkisine değinilen bölümde "Onlardan herhangi bir müsamaha beklenemez." (s. 401) denilerek bütün Rusların içine alındığı bir çerçeveden yola çıkılarak bir genellemede bulunmaktadır.

Sonuç

Disiplinlerarası yöntemler, edebi eserlere farklı açılardan yaklaşmaya, onları farklı okumalara tabi tutmaya kapı aralayan yöntemlerdir. Bu yöntemler gerek araştırmacılara, gerekse okuyuculara yeni bakış açılarının, yeni imkanların kapılarını da aralamaktadır. Bu makalede de böyle bir yöntemden hareket edilmiştir. Makalede Dekonstrüksiyon veya yapısöküm denen anlayıştan hareketle Mehmet Kaplan'ın bir şiir tahlili incelenmeye çalışılmıştır. Elbette bu incelemedeki artılar ve eksiler okuyucuların takdirindedir. Sonuçta bu alanda, bu yöntem doğrultusundaki incelemeler yaygınlaşmış durumda değildir. Yani bu alanda bir kısırlığın varlığı ortadadır. Bu makalede amaç dekonstrüktif incelemelere küçük de olsa bir katkıda bulunmaktır. Metnin incelenmesinde "dekonstrüksiyon" anlayışı ve Mehmet Kaplan'ın tahlilinden hareket edilmiş ve örneklemeler bunlara yaslanarak ortaya konulmuştur. Sonuç olarak da dekonstrüksiyonun kabul etmediği, eleştirdiği, metinlerde ortaya çıkarmaya çalıştığı birçok unsurun bu metinde yer aldığı görülmektedir. Bunlar bir metafizikten hareket etme, okuyucuya yönelik yönlendirmeler, çelişkili durumlar, metin dışı unsurlar, genellemeler, ikili karşıtlıklar gibi unsurlardır. Dekonstrüktif açıdan bakıldığında bütün bu unsurların var olduğu bir şiir tahlilinin ne derece objektif olabileceği tartışmalıdır. Çünkü tahlilin içerisinde Nazım Hikmet'in komünist oluşundan ihanet içerisinde oluşuna kadar birçok tespit birer suçlama unsuru, ötekileştirici birer unsur olarak göze çarpmaktadır.

Kaynakça

- Akcan, E. (2006). Metafiziğin Kalesi Hakkında Düşünmek. *Cogito*(47-48), s. 273-286.
- Boyne, R. (2016). *Foucault ve Derrida*. (İ. YILMAZ, Çev.) Ankara: BilgeSu.
- Derrida, J. (2017). *Gramatoloji*. (İ. BİRKAN, Çev.) Ankara: BilgeSu.
- Direk, Z. (2006). Giriş. *Cogito*(47-48), s. 9-15.
- Eagleton, T. (2017). *Edebiyat Kuramları*. (T. BİRKAN, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eco, U. (2019). *Açık Yapıt*. (T. ESMER, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Kaplan, M. (1994). *Şiir Tahlilleri 2*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Man, P. d. (2008). *Okuma Alegorileri*. (M. Z. ÇIRAKLI, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Moran B. (2016). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim.
- Said, E. (2016). *Kış Ruhı*. (T. BİRKAN, Çev.) İstanbul: Metis.
- Sarup, M. (2017). *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*. (A. GÜÇLÜ, Çev.) Ankara: PharmakonYayınevi.
- Zima, P. V. (2015). *Modern Edebiyat Teorilerinin Felsefesi*. (M. ÖZSARI, Çev.) Ankara: Hece Yayınları.
-